

van tijd en taal

jef van staeyen, 28 november 2015; 10:14

"Jef, in welke taal denk jij?" vraagt men me soms, "Frans of Nederlands?".

"Weet ik niet" zeg ik dan. "In beide misschien?".

Het moet een soort trans-taal zijn, die in mijn hoofd zit, met Franse en Nederlandse beelden en begrippen op één hoop gegooid.

Zo gek is dat niet, want het zijn verwante talen. Ondanks de terechte woorden van de leraar Frans, destijds: "Het Nederlands is een taal". "Le français est une langue" (nadat hij elders in de klas was gaan staan). Beide zijn Indogermaans, met heel verwante structuren.

Dat er ook totaal andere talen zijn, lees je in "Poésie du Gérondif (vagabondages linguistiques d'un passionné de peuples et de mots)", van Jean-Pierre Minaudier.

Twee voorbeelden. Het *Guarani*, dat in Paraguay een officiële taal is, en door zes miljoen mensen gesproken wordt, heeft voor de zelfstandige naamwoorden een tegenwoordige, een verleden en een toekomstige tijd, en zelfs een "gefrustreerde" wijs (mijn vrouw, mijn ex, mijn toekomstige vrouw, en zij die mijn vrouw had moeten worden). Het *Taba* (dat op een Indonesisch eiland gesproken wordt), kent geen links noch rechts. Dingen of mensen zijn aan de kant van de zee (*ni laelama pope*), of van het binnenland (*ni lewe lama*).

Soms heb ik een beeld in mijn hoofd, waarvan ik me afvraag of het Frans dan wel Nederlands is. Of beide. Kan ik "*louvoyer*" in het Nederlands? Ja, ik kan schipperen. Ik kan zelfs iemand de *loef* afsteken, wat in het Frans niet kan ("*Damer le pion*"). Moet Franse soep eerst koelen, vóór ze gegeten wordt? Nee. Frans en eten immers peren en kaas, en maken daar hun uitdrukkingen van. Franse kaas is trouwens anders dan Hollandse. Van de eerste eet je overmatig en onterecht, van de tweede heb je niks begrepen. Al blijft dat beter dan boter op je hoofd. Wie giet olie op de golven, en wie op het vuur? Wie modereert, en wie animeert een gesprek? Wie heeft water in de kelder, en wiens *plancher* staat in brand? Laatst zocht ik lang of iemand in het Nederlands *gefeodeerd* kan zijn. Ook het Franse woord was ik kwijt. "*Inféodé*" is het, wat je met *schatplichtig* — heel benaderend — vertaalt. Nee dus. Mijn taalhoofd is lang niet ordentelijk geschikt, "*réglé comme du papier à musique*". Ik zie dingen voor me, en zoek woorden om ze te zeggen. Soms is het spoor dood.

"Zeggen", zeg ik, want schrijven is een ander paar mouwen (of andere koffie). Zoals ik elders en eerder ook schreef, voor schrijven blijft het hemd me nader dan de rok. De vorm-capaciteiten van het Nederlands liggen me goed — waarbij je omwille van één woord een hele zin overhoop halen kan — en mijn Frans blijft houderig. Mijn Nederlands is klei, mijn Frans van spaanderplaat. Of, om een ander beeld te gebruiken, Nederlands is als voetbal, waarbij je met één goed geplaatste bal je strategie omslaat, en misschien de wedstrijd aan het kantelen brengt. Wat bij zeg maar het schaken niet kan. Goed. Elk weet dat ook geschreven Frans méér vrijheden toelaat dan de wat schoolse of administratieve variant die ik ken, en op kantoor uit mijn printer rolt, maar ik beheers ze onvoldoende. Eén voorbeeld maar, waarover ik gisteren nog struikelde : mag ik schrijven *"cette terreur est la même que les réfugiés ont fui"*, of is het toch *"la même que celle que les réfugiés ont fui"* ? Met een lelijke tweemaal *"que"*. [Het antwoord is nee. Enkel de tweede vorm is goed.]

Dit polshorloge met rode LEDs draagt Oskar Werner als *Geek* in de Columbo-aflevering *"Play Back"* van 1975. Daarmee behoort hij tot de 1ste generatie dragers van digitale uurwerken. Voordien bestonden [vaste] digitale uurwerken alleen met *"vallende plaatjes"*, een technologie die we nog kennen van de grote borden in luchthavens en stations.

Acht uurwerken heb ik hier, als ik goed tel. Drie zijn analoog (dat is : met wijzers). Het zijn de drie belangrijkste : mijn polshorloge, mijn wekker, en de klok aan de muur. De andere vijf zijn digitaal (*"numérique"* in correct Frans, waar *"digital"* als anglicisme geldt) : op mijn computer, mijn GSM, de radio, de oven en de magnetron. (Een negende heb ik afgeplakt : mijn slaapkamerradio kan ook wekradio zijn, maar het blauwe schermpje maakt te veel licht, en belet me te slapen.) Mijn radio en de twee ovens kiezen zelf hun uur, daar kijk ik niet naar. Mijn computer en mijn GSM helpen me wel (net als het klokje in de auto, waarvan ik 's winters onthou dat het een uur voorsprong heeft).

Mijn analoge klokken spreken Nederlands, de digitale spreken Frans.

Als ik op de wandklok kijk, zegt die me "het is bijna tien", terwijl mijn GSM me vertelt dat het pas negen is geweest : 9:34. Dat heeft niet alleen te maken met het feit dat de wandklok stevast drie minuten vóór loopt (een oude familiale traditie, thuis was dat zo, anders begon ze te bellen tijdens het nieuws), maar ook met het globale beeld. Onze uurindeling is een curiositeit : tweemaal twaalf uren van zestig minuten, met een uur nul wanneer de laatste trams nog in de straten zijn. De visualisering ervan, op een klok, is zo mogelijk nog complexer ; wat voor de ene wijzer twaalf uren zijn, telt de andere als zestig minuten. Toch blijft het een goeie manier om te weten hoe laat het is. Letterlijk dan. Want als je niet naar een wijzerklok kijkt, en digitaal 9:34 leest — met dat kleine cijfer 3 —, kan je niet vermoeden dat we al naar "tien uren" gaan.

Mijn analoge wandklok, een model van IKEA aan 5 euro (het kan ook 4 of 6 zijn geweest). IKEA had wel voor *geplande veroudering* gezorgd : de wijzerplaat was van afbreekbaar *plastic*, dat na enige jaren barsten begon te vertonen, en uiteindelijk de wijzers blokkeerde. Jammer voor IKEA, maar de nieuwe, papieren wijzerplaat is van eigen makelij. *Cirkelvormige economie.*

Stel, het is 9:25. Als je een Vlaming of Nederlander vraagt hoe laat het is, krijg je als antwoord "vijf voor half tien". (West-Vlamingen tellen hier niet mee. Ik bedoel : ze tellen anders.) Een volle tien minuten later (9:35) zegt een Fransman "neuf heures trente-cinq", met een verwijzing naar *negen*. [En de kans is groot dat hij nog eens vijf minuten later "neuf heures quarante" zegt.] Er zit minstens een kwartier verschil tussen het moment waarop Vlamingen en Nederlanders naar tien uur verwijzen, en het moment waarop Fransen dat doen. De eersten kijken vooruit, naar het uur dat volgt, zoals mijn analoge wandklok toont. De anderen kijken terug, zoals mijn digitale uurwerk doet, in zijn geval zelfs tot het bedrieglijke 9:59 — dat in niets op 10:00 lijkt. Kwatongen zullen beweren dat meteen duidelijk is waarom Fransen zo graag te laat komen. Ze denken pas aan vertrekken wanneer ze al verwacht worden. Waarop anderen replikeren dat Fransen meer talent hebben om van *het eigenste moment* te genieten. Noorderlingen zijn te veel bezig met wat komt.

Chacun voit midi à sa porte.